

pia, / Boca de xàvega, / Barres de ca. // Moc de gall d'índia, / Nas de bec d'àguila, / Frontet de cúpia, / Oranells d'à» (Roca i Seguí, 1742-1813, en JMBover, *BiEBal.* II, p. 273.31.4); una altra de les *Rondaies* de Mn. Alcover: «hi ha un foradí a s'endret de cada ui i un foradí a s'endret d'ets *aranells* per veure-hi i alenarhi» (*AlcM*).¹⁴ Evidentment ens trobem davant un descendent masculí de *NARICŪLA 'nariu', que ha donat fr. ant. *narille*, oc. ant. *narilba*, mod. *narilho*, lion. *narelli*, i en masc. *nariklos* en un dialecte sard (Zauner, *RF* XIV, 361-2; *REW*, 5825); el resultat *e* de la base -rī- ens mostra que es tracta d'una relíquia mosàrab a Mallorca (cf. castellà *moreno* < MORĪNUS o MAURĪNUS). El desenvolupament degué ser *NARICULU > lo *narrell* > l' *onarell*, i d'allí per metàtesi *oranell*,¹⁵ *oronell* i *aranell*.

CPT.: *Nasturci*, cultisme documentat per *AlcM* en text de 1492 com a nom de plantes del gènere *Nasturtium*, vulgarment anomenat *crèixens* o *morritort*; del llatí *nasturtium*, que se sol interpretar com un compost de *nasus* i *tortus* 'torçut'; per a les seves descendències romàniques, veg. *DECH* IV, 213b16ss., *FEW* VII, 29-30. No registrat en *DFa*; *AlcM* dóna al Rosselló *nasitor*, planta esp. *Lepidium sativum*, cat. *morritort*, que va d'acord amb oc. ant. *nazitor* (S. XIII) «cresson alenois», avui usual a Toulouse; bearn. *nasitor* (*FEW* VII, 29-30).

¹ «Qui han lo *nars* fonyat o tor, són comunament persones de poca valor» (*Terç* II, 13.5); *AlcM* considera aquest exemple una variant masc. de *nars* (f. pl.) 'nariu' (veg. infra, però molt probablement hi tenim una ultracorrecció gràfica -rs < -s, causada per la pèrdua de la -r final en la llengua. — ² Ferraz Castán dóna aquest exemple: «No te esboñigues el *naso*. No te hurgues la nariz». — ³ Interessa notar el turc *burún* 'nas', també 'cap, promontori'. — ⁴ Per les formes en -e sembla correspondre al català occidental, però *vellas* i la primera e de *nesilles* suggereixen més aviat Esgluga de Francolí com a localitat del text; *cunixes* segons MiláF pot ésser per *cuxines* (=coixineres). — ⁵ Notem: «de *naso haec naris*, *huius naris*, dicitur, plurali *haec narices*» (*CGL* v, 573.16); comp. Keil, *Grammatici Lat.* II, 222.11; *iv*, 15.29ss.; *ALLG* IV, 129. — ⁶ Apareix en un passatge citat per *AlcM* a l'art. *baig* (II, 212); allí es llegeix *narins*, i no és clar si l'errata és d'aquest diccionari o del text de 1523. — ⁷ No figura en CROS, Sanelo, Escrig o MGadea; potser ja en 1575 no era usual, car Onofre Pou, gironí, que va escriure el *Ibes*. *Puerilis* a València no recull *nariu* sinó «los forats del nas» com hem indicat supra. — ⁸ JCoromines (1933-4) registra en els Pallars *narius* (dels cavalls): a Àreu, Tavascan, Esterri, Farrera; a Tor referint-se a persones i a animals; *naril* a Àneu. — ⁹ Es troba un exemple de *narills del cavall* en el tractat de Manescalia (S. xv), BNP, ms. esp. 215 (citat per *DBal.* I, 297); altres exemples del manual de cirurgia de Tederic, de Cauliach (1492) i de text del S. XVI en *AlcM*. — ¹⁰ PzCabr., *Ibiza*, dóna *narissus* «ventanas nasales». — ¹¹ Avui

ñarres «narices», familiar en Astúries (Vigón, *Voc. Colunga*). — ¹² En la llengua medieval, *narras* apareix en la traducció occitana de *Legenda aurea* de Voragine, continguda en el ms. 9759 de la Bibl. Nat. de Paris, fons fr., f.º 138d, i en el fragment de Forcalquier (p. p. Paul Meyer, *Rom.* xxxvii, 97); aquell és de l'Alt Lenguadoc (amb solucions com *cr* > *ch* i *ai* > *iei*), lletra del S. xv, i aquest de Forcalquier (Provença Central), lletra del mig S. xiv. La relació de *narras* amb *NARES* és evident, però si bé el pas d'aquest a la 1.ª declinació en -a, no presentaria un gran problema, hi ha dificultat molt greu a explicar el canvi de -r- en -rr- durant els Ss. xiv i xv, i convé intentar una altra explicació: en rigor *narra* es podia venir de *NARĒRA, i la formació d'aquesta darrera forma era ben probable, si tenim en compte que *nares* era el *plurale tantum* amb el significat de 'nas' i sentit com a singular (*nares* nom., *nares* acus.), solament podria interpretar-se com a un neutre en -is de la 3.ª declinació i així faria el plural com a *NARĒRA (cf. *pulvis*: *pulvera*, *cinis*: *cinera*), plural que degué emprar-se en el sentit de 'nariu'. En perdre's els neutres plurals, *nar(e)ra* 'els nariu' es convertí en *narras* gràcies al seu significat plural. Notem que el pas a neutre podia afavorir-se pel gran nombre de plural neutres en les parts del cos: *tempora*, *bracchia*, *crura*, *genua*, *cornua* etc., que endemés designaven parts del cos dobles. — ¹³ La forma *aranell* en *BDLC* IV, 1908, 156; Moll, *AORBB* III, 1930, 29, dóna *narells* i *aranells*; *DAG*. duu *oronells*; *AlcM* hi assigna dos articles sota *aranell* i *oronell*. — ¹⁴ *AlcM*, s. v. *aranell* entén el sentit com 'fossa nasal', que deu ser un lapsus per 'forat del nas', que assigna a *oronell* igual que *DAG*.

Naso, V. *nas* *Naspra*, V. *aspre* *Nassada*, *nassal*, *nassarell*, *nassarri*, *nassarró*, *nassarrut*, *nassejar*, *nasser*, *nassum*, *nassut*, *nasturci*, V. *nas* *Nat*, V. *néixer*

NATA, 'la flor de la llet, crema', cast. i port. *nata* id., mot antic ibero-romànic amb escassa correspondència en alguns parlars italians; ¹ probablement del mateix origen que el fr. *natte* 'estora', és a dir, de NATTA, variant del llatí tardà MATTA id. (d'origen semític); d'aquesta última forma prové el català *mató* 'brossat, recuit, llet quallada', el parentiu del qual s'estén a alguns dialectes francesos i alemanys; de la idea de 'estora' degué passar a 'cobertura', i d'on a 'capa que cobreix la llet'. No és ben segur, emperò, que el mot sigui de nissaga antiga milenària en català. □ 1.ª doc.: fi S. xv.

JCoromines (*DECH* IV, 214b-215) sintetitza les opinions sobre l'etimologia i l'evolució semàntica d'aquest mot. Segons indicaren Förster (*ZRPb.* III, 563), Schuchardt (*ZRPb.* VI, 121), Bruch (*ASNSL* cxxxiii, 362, n. 1), Meyer-Lübke (*REW*, 542.2), J. U. Hubschmid (*VRom.* III, 116-7), i altres que el mot hispànic deu ser el mateix que el fr. *natte* 'estora', o sigui el llatí tardà MATTA id., que presenta ja en Gregori de Tours la variant NATTA (veg. Diez, *Wb.*, 646). Una evolució